

Федченко Ю.О.

Формування готовності до професійного саморозвитку магістрантів специфічних категорій педагогічного профілю

Федченко Юлія Олександрівна, аспірант кафедри педагогіки вищої школи і освітнього менеджменту Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

Анотація. Стаття присвячена актуальній проблемі сучасної педагогічної теорії і практики, в ній йдеться мова про професійний саморозвиток магістрантів специфічних категорій педагогічного профілю у вищих навчальних закладах. Тема саморозвитку і професійного саморозвитку завжди була, є і буде актуальною для кожного напрямку професійного становлення. У статті приділено увагу розкриттю сутності поняття професійний саморозвиток магістрантів специфічних категорій педагогічного профілю. Автор прагнув дати смислову і термінологічну характеристику таких понять, як "саморозвиток", "професійний саморозвиток".

Ключові слова: самостійність, саморозвиток, самопізнання, самомотивація, рефлексія, професійний саморозвиток, магістранти педагогічного профілю

Вступ. Процес реформування системи освіти передбачає поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях.

Короткий огляд публікацій з теми. У сучасних соціально-економічних умовах зростає потреба суспільства у спеціалістах, здатних приймати самостійні рішення, готових взяти на себе відповідальність улюблених професійних ситуацій, які можуть визначити мету діяльності, обрати оптимальний шлях досягнення мети в умовах соціально-економічної ситуації що стрімко змінюється.

Вітчизняні і закордонні вчені сходяться у думці про велике значення такої риси магістранта, як самостійність, у становленні його, як спеціаліста-професіонала. Самостійність – не є риса сили волі або характеру, здібностей або мислення, це більш складна інтегративна риса особистості [3, с.157]. Самостійність співвідноситься з самореалізацією особистості, з її активною позицією по відношенню до самомотивації і саморозвитку, з певною незалежністю. Висока оцінка ставиться і такій особистісній якості майбутнього спеціаліста-педагога як креативність [8]. Відмічається, що паралельно з навчанням у вищому навчальному закладі магістрант специфічних категорій педагогічного профілю з метою подальшого саморозвитку повинен займатися вихованням самостійності, самовихованням, самомотивацією.

Ступінь розробленості проблеми підготовки спеціаліста, здатного до постійного професійного саморозвитку взаємопов'язана з розвитком особистісних якостей майбутнього спеціаліста, його практичних вмінь для самостійного ефективного виконання професійної діяльності. Саме тому все більша кількість дослідників відносять до основи професійно-особистісного саморозвитку самостійність, особистісний і професійний саморозвиток, це досить добре представлено у досліджах М.Р. Гінзбурга, Е.Ф. Зеєра та ін.

У сучасному психолого-педагогічному знанні аналізуються різні аспекти проблеми яку ми розглядаємо у статті. Теоретичні положення про зміст професійно-особистісного саморозвитку майбутнього фахівця розглядаються у працях А.І. Кузьмінського, Н.Ф. Талізної, М.Н. Бєрулава, К.Д. Ушинського.

Уточненню понять «готовність до професійного саморозвитку», його структури і механізмів формування сприяли теоретико-методологічні праці по психологічним основам освітнього процесу системи професійної освіти таких авторів: А.І. Кузьмінського, О.П. Савченко, С.С. Вітвіцької, Н.Ф. Талізної, Є.І. Гарбера, П.Я. Гальперіна. Поняття готовності досліджували А.А. Деркач, Н.Н. Дьяченко, В.Г. Зазикін, у контексті особистісного підходу готовність розглядалася Ю.К. Кабанським, Н.А. Батчаєвою, В.Д. Шадріковим.

Мета статті – актуалізувати розробку нових педагогічних технологій і підходів до організації освітнього процесу, спрямованого на формування професійно-особистісного саморозвитку майбутнього фахівця.

Матеріали і методи. Сучасна система вищої професійної освіти ставить завдання підготовки фахівців, здатних до безперервного вдосконалення, постійного поповнення і розширення спектра своїх знань і умінь, здатних розвиватися протягом всього свого життя, що володіють високим рівнем професійної культури як головного показника професійної діяльності. Професійне самовдосконалення – свідомий, цілеспрямований процес підвищення рівня власної професійної компетенції і розвитку професійно значущих якостей відповідно до соціальних вимог, умов професійної діяльності і власної програми розвитку [1]. Одним із основних механізмів формування професійного самовдосконалення є самовиховання (активна, цілеспрямована діяльність студента із систематичного формування і розвитку в собі позитивних якостей та усунення негативних) майбутніх фахівців. Основними етапами формування самовиховання є самопізнання, планування, реалізація плану (програми), контроль і регуляція [1]. З огляду на все зазначене, можна стверджувати, що на ефективність формування самовиховання у ході професійного становлення фахівця в стінах вишу впливатиме належне педагогічне керівництво з боку викладачів. Під педагогічним керівництвом самовиховання студентів розуміють оптимальну організацію життєдіяльності студентів, акцентування їх уваги на питаннях саморозвитку, відповідальності за себе, своє сьогоденне та майбутнє, а також стимулювання самовиховної діяльності під час навчально-виховного процесу.

Цей процес ґрунтується на психологічному механізмі постійного подолання внутрішніх суперечностей між наявним рівнем професіоналізму ("Я – реальне

професійне") і уявним його станом ("Я – ідеальне професійне") [2].

Основні механізми, форми і напрямки формування процесу професійного самовдосконалення: самоосвіта і самовиховання.

Самоосвіта – вдосконалення наявних у студента знань, умінь і навичок з метою досягнення бажаного рівня професійної компетенції.

Самовиховання - активна, цілеспрямована діяльність студента із систематичного формування і розвитку в собі позитивних якостей та усунення негативних. Планування самовиховання передбачає: визначення мети і основних завдань на перспективу і на певні етапи життя і діяльності студента; розроблення програми (плану) особистого розвитку; визначення умов діяльності із самовиховання (вироблення власних правил поведінки, вибір форм, засобів, методів і прийомів вирішення завдань у роботі над собою) [1].

План має бути конкретним за змістом, з чіткою послідовністю виконання завдань [4]. На цьому етапі роботи над собою використовують самозобов'язання (письмово оформлені зобов'язання перед собою за певний період досягти певних результатів: виховання у собі конкретних позитивних якостей, викоринення недоліків тощо; можуть бути оформлені як і власні правила поведінки); особистий план роботи над собою (передбачає систему заходів, спрямованих на формування у собі певних особистісних якостей, необхідних майбутньому фахівці); програму самовиховання (передбачає розкриття змісту роботи студента над вдосконаленням своєї особистості на тривалий період); девіз життя (влучно сформульована життєва ціль, життєве кредо, яке визначає повсякденну поведінку особистості).

Реалізація програми самовиховання передбачає використання таких прийомів самовиховання, як самопереконавання, самонавіювання, самозаохочення, самосуд, самопокарання та ін.

Самопереконавання полягає в тому, що студент у конкретній ситуації відшукує аргументи, щоб переконатися в правильності чи неправильності своїх дій.

Самонавіювання є психічним впливом людини на себе шляхом повторення подумки чи вголос певних суджень до повного оволодіння собою ("Я зможу спокійно вислухати зауваження").

До самозаохочення вдаються за необхідності подолати негативні риси характеру.

Самосуд є проявом незадоволення своїми діями, вчинками, поведінкою. Докори сумління пробуджують свідомість, викликають внутрішнє хвилювання і почуття провини. Самосуд зумовлює бажання позбутися недоліків у поведінці.

Самонаказ полягає у прийнятті особистістю рішення ніколи не відступати від існуючих принципів.

Сутність діяльності студента на етапі реалізації програми самовиховання полягає в тому, що він контролює роботу над собою, цілком тримає її в полі своєї свідомості (рефлексії) і на цій основі своєчасно виявляє відхилення реалізованої програми від заданої, запобігає їм, вносить відповідні корективи до плану подальшої роботи.

Контроль і регуляція самовиховання включає в себе прийоми самоконтролю, самозвіту, самооцінки.

Самоконтроль є одним із видів усвідомленої регуляції людиною власної поведінки та діяльності з метою забезпечення відповідності їх результатів поставленим цілям, вимогам, правилам, зразкам.

Самозвіт полягає у звітуванні особистості перед собою у різних формах (подумки, щоденник тощо) про виконання взятих зобов'язань, реалізацію плану та програми самовиховання [5].

На цьому етапі роботи над собою використовують самозобов'язання (письмово оформлені зобов'язання перед собою за певний період досягти певних результатів: виховання у собі конкретних позитивних якостей, викоринення недоліків тощо; можуть бути оформлені як і власні правила поведінки); особистий план роботи над собою (передбачає систему заходів, спрямованих на формування у собі певних особистісних якостей, необхідних майбутньому фахівці); програму самовиховання (передбачає розкриття змісту роботи студента над вдосконаленням своєї особистості на тривалий період); девіз життя (влучно сформульована життєва ціль, життєве кредо, яке визначає повсякденну поведінку особистості).

Усвідомлене і підсвідоме самовиховання, їх значуща роль у підвищенні ефективності професійного самовдосконалення доведена багатьма науковцями, які працювали у цьому напрямку. Самопізнання - виявлення студентом своїх здібностей і можливостей, рівню розвитку.

Напрями самопізнання: самопізнання себе в системі соціально-психологічних стосунків за умов навчальної і тих вимог, які передбачає ця діяльність; самопізнання рівня компетентності і особистих якостей, яке здійснюється шляхом самоспостереження, самоаналізу вчинків, поведінки, результатів діяльності; самооцінка, яка виробляється на основі зіставлення знань, умінь, якостей особистості з поставленими вимогами, яка забезпечує критичне ставлення майбутнього фахівця до своїх досягнень і недоліків.

На основі самопізнання і самооцінки формується рішення про необхідність самовиховання, створюється модель майбутньої роботи над собою.

На етапі самопізнання доцільно використовувати самоспостереження, самоаналіз, самооцінку [2].

Один з можливих варіантів вирішення даного завдання – цілеспрямоване формування у студента готовності до професійного саморозвитку в процесі навчання у вищій школі як однієї з ключових компетенцій, що дозволяють ефективно реалізовувати потенціал фахівця як в сьогоденні, так і в майбутньому.

Проблема формування готовності до саморозвитку демонструє особливу актуальність в системі вищої професійної педагогічної освіти. Сучасні тенденції професійної реалізації у сфері вищої освіти визначають для педагогічної освіти необхідність формувати професійну мобільність майбутнього фахівця, готовність до поліваріативності розвитку кар'єри і до реалізації творчого потенціалу, підвищувати його конкурентоспроможність на ринку праці. Реалізація нових орієнтирів не є запорукою ефективної професійної реалізації магістрантів специфічних категорій педагогічного профілю, які повинні внести свій вклад в цей процес не тільки успішним освоєнням основних освітніх програм, але є постійною роботою над собою,

розвитком свого творчого та особистісного потенціалу, безперервним освоєнням нових знань і умінь впродовж всього свого життя. В цих умовах готовність до саморозвитку повинна стати одним з найбільш значущих результатів підготовки магістрантів специфічних категорій педагогічного профілю в системі вищої професійної педагогічної освіти.

Отже, осмислення висловленого і проведені дослідження діагностики сучасного стану педагогічної освіти дозволили виявити ряд науково-педагогічних суперечностей, що стоять на шляху реалізації представлених вище орієнтирів:

– між соціальною потребою і відсутністю теоретико-педагогічного осмислення готовності до саморозвитку магістрантів специфічних категорій педагогічного профілю в умовах інформаційного суспільства;

– між необхідністю формування готовності у магістрантів специфічних категорій педагогічного профілю до професійного саморозвитку в умовах інформаційного суспільства та нерозробленістю педагогічних умов, що відбивають гуманітарну орієнтацію і постійну динаміку умов майбутньої професійної реалізації в сучасному суспільстві.

Проблема формування готовності до професійного саморозвитку магістрантів специфічних категорій педагогічного профілю у вищих навчальних закладах отримує теоретичне осмислення на стику теорії та методики професійної освіти з іншими областями гуманітарного наукового знання: філософії, культурології, психології, соціології, загальної педагогіки.

Результати і їх обговорення. Таким чином, на основі вище викладеного, автор статті відмічає що для формування готовності до професійного саморозвитку магістрантів специфічних категорій педагогічного профілю у вищих навчальних закладах важливо враховувати так звану область оптимальних значень адаптивності особистості і ефективності у професійній діяльності. Також слід пам'ятати, що першочерговою задачею освіти у вузах є формування особистості, яка здатна постійно і неперервно займатися своїм професійним і особистісним самовдосконаленням в умовах безперервної освіти. Вмотивованість магістрантів і, в частності, магістрантів специфічних категорій педагогічного профілю до саморозвитку і самовдосконалення дає можливість здійснювати пошук змісту, форм і методів навчання. Проведений аналіз висновків і результатів досліджень дозволяє нам стверджувати, що значно розширилося розуміння і значення професійно-особистісного саморозвитку магістрантів, в тому числі і, магістрантів специфічних категорій педагогічного профілю, у процесі їх професійної підготовки яка включає дисципліни з орієнтацією на розвиток і

саморозвиток, що в свою чергу підвищує рівень конкурентоздатності на ринку освітніх послуг.

Висновки. Зміна соціокультурних умов життєдіяльності людини за роки незалежності України значно змінили значення освітніх і самоосвітніх функцій особистості. Значно зросла конкуренція на ринку праці, це, в свою чергу, посилює мотивацію до саморозвитку та професійного саморозвитку як гаранта високого компетентнісного рівня професіоналізму, орієнтованого на міжнародний ринок праці. Поява нових засобів міжкультурної комунікації, організації освіти і бізнесу на новій компетентнісній основі актуалізують потребу спеціалістів у саморозвитку, що формує у них готовність до різних видів активної професійної діяльності на тлі тих змін які відбуваються у індивідуальній свідомості під впливом сьогодення.

До комплексу педагогічних умов що забезпечують успішність формування готовності магістрантів специфічних категорій педагогічного профілю до професійно-особистісного саморозвитку відносяться комплекс дидактичних форм, методів і засобів, які моделюють між предметний і соціальний зміст інженерної діяльності майбутнього спеціаліста; здійснення викладачем педагогічної підтримки магістрантів педагогічного профілю, що проявляється у реалізації програми педагогічного супроводу їх навчальної діяльності; використання комплексу педагогічних технологій підготовки студентів до професійно-особистісного саморозвитку на основі їх самостійної навчальної діяльності; підготовка студентів до сприйняття умов конкуренції ринку праці на основі особистісно орієнтованої, творчої, акмеологічної системної взаємодії викладача-педагога і студентів; реалізація студентами внутрішньої мотивації і направленості на творче оволодіння знаннями, вміннями і навичками; організація педагогічної взаємодії суб'єктів навчальної діяльності на основі спонукання студентів до самостійної початкової діяльності.

Програма педагогічного супроводу навчальної діяльності магістрантів специфічних категорій педагогічного профілю по формуванню готовності до професійного саморозвитку орієнтована на тип педагогічного спілкування, що сприяє взаєморозвитку і взаємобагаченню знаннями.

Роль і значення педагогічного керівництва у ефективному формуванні самовиховання майбутнього фахівця важко переоцінити. Під педагогічним керівництвом самовиховання студентів розуміють оптимальну організацію їх життєдіяльності, акцентування їх уваги на питаннях саморозвитку, відповідальності за себе, своє сьогодення та майбутнє, а також стимулювання самовиховної діяльності під час навчально-виховного процесу.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Вітвіцька С.С. Теоретичні засади підготовки магістрів в умовах ступеневої педагогічної освіти / С.С. Вітвіцька // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка (19). - 2004.- С. 69 – 71.
Vitvits'ka S.S. Teoretychni zasady pidhotovky mahistriv v umovakh stupenevoyi pedahohichnoyi osvity [The theoretical basis of preparation of masters in terms of grade Teacher Education] / S.S. Vitvits'ka // Visnyk Zhytomyr's'koho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka (19). - 2004.- S. 69 – 71.
2. Основні напрями реформування вітчизняної педагогічної освіти // Вища освіта України. Тематичний випуск "Наука і вища освіта в Україні: міра взаємодії". – К., 2008.- С. 19 – 20. – 212 с.
Osnovni napryamy reformuvannya vitchyznyanoi pedahohichnoyi osvity [The main directions of reforming national teacher education] // Higher education Ukraine. Thematic issue "Nauka i vyshcha osvita v Ukraini: mira vzayemodiyi". – K., 2008.- S. 19 – 20.

3. Педагогіка вищої школи: [навч. посіб.] / Курлянд З.Н., Хмельюк З.І., Семенова А.В. та ін.; за ред. З. Н. Курлянд. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007.- 495 с.
Pedahohika vyshchoyi shkoly [Higher Education Pedagogy]: [navch. posib.] / Kurlyand Z.N., Khmelyuk Z.I., Semenova A.V. ta in.; za red. Z. N. Kurlyand. – 3-tye vyd., pererob. i dop. – K.: Znannya, 2007.- 495 s.
4. Педагогіка вищої школи. Самовиховання студентів в умовах вищих навчальних закладів та його мотивація [Е-ресурс].
Pedahohika vyshchoyi shkoly. Samovykhovannya studentiv v umovakh vyshch navchal'nykh zakladiv ta yoho motyvatsiya [Higher Education Pedagogy. Self-students in higher education institutions and their motivation] [Online] <http://pedlib.com.ua/>
5. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч.посіб. – К. "Академвидав", 2006. – 352 с. (Альмаматер).
Fitsula M.M. Pedahohika vyshchoyi shkoly [Higher Education Pedagogy]: Navch.posib. – K. "Akademvydav", 2006. – 352 s. (Al'mamater).
6. Чобітько М. Г. Особистісно орієнтована професійна підготовка майбутнього вчителя: теоретико-методологічний аспект: монографія / М. Г. Чобітько [МОН України. АПН України. Інститут педагогіки і психології професійної освіти]. – Черкаси: Брама-Україна, 2006. – 560 с.
Chobit'ko M.H. Osobystisno oriyentovana profesiyina pidhotovka maybutn'oho vchytelya: teoretyko-metodolohichny aspekt: monohrafiya [Individually oriented training future teachers: theoretical and methodological aspects] / M. H. Chobit'ko [MON Ukrainy. APN Ukrainy. Instytut pedahohiky i psykholohiyi profesiynoi osvity]. – Cherkasy: Brama-Ukrayina, 2006. – 560 s.
7. Чобітько М.Г. Самовдосконалення студентів – майбутніх учителів – у процесі особистісно орієнтованої професійної підготовки / М.Г. Чобітько // Педагогіка і психологія. – 2004. – №1. – С.57–69.
Chobit'ko M.H. Samovdoskonalennya studentiv – maybutnikh uchyteliv – u protsesi osobystisno oriyentovanoi profesiynoi pidhotovky [Self-students - future teachers - in the individual oriented training] / M. H. Chobit'ko // Pedahohika i psykholohiya. – 2004. – №1. – S.57–69.
8. Шакурова М. В. Методика и технология работы социального педагога: [учеб. пособие для студ. вузов, обучающихся по специальности 03.13.00 – "Социальная педагогика"] / М. В. Шакурова. – М.: Академия, 2002. – 266 с.
Shakurova M. V. Metodyka y tekhnolohyya raboty sotsyal'noho pedahoha [Methods and Technologies of Social work educator]: [ucheb. posobyе dlya stud. vuzov, obuchayushchykhsya po spetsyal'nosti 03.13.00 – "Sotsyal'naya pedahohyka"] / M. V. Shakurova. – M.: Akademyya, 2002. – 266 s.

Fedchenko Yu.O. Formation of readiness for professional self undergraduates specific categories of pedagogical

Abstract. The article is devoted to the problem of modern educational theory and practice, it dealt with the professional self undergraduates specific categories of educational profiles in higher education. The theme of self-development and professional self-development has always been, is and will be relevant for dear towards professional development. The paper focus on the essence of the concept of disclosure professional self undergraduates specific pedagogical categories. The author sought to give meaning and terminology characteristic of concepts such as "self-development", "professional self-development."

Keywords: independence, self-development, self-knowledge, self-motivation, reflection, professional self-development, pedagogical undergraduates

Федченко Ю.А. Формирование готовности к профессиональному саморазвитию магистрантов специфических категорий педагогического профиля

Аннотация. Статья посвящена актуальной проблеме современной педагогической теории и практики, в ней идет речь о профессиональном саморазвитии магистрантов специфических категорий педагогического профиля в высших учебных заведениях. Тема саморазвития и профессионального саморазвития всегда была, есть и будет актуальной для любого направления профессионального становления. В статье уделено внимание раскрытию сущности понятия профессиональное саморазвитие магистрантов специфических категорий педагогического профиля. Автор стремился дать смысловую и терминологическую характеристику таких понятий, как "саморазвитие", "профессиональное саморазвитие".

Ключевые слова: самостоятельность, саморазвитие, самопознание, самомотивация, рефлексия, профессиональное саморазвитие, магистранты педагогического профиля